

УДК 349.22

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.37>

orcid.org/0000-0002-8907-5978

© Теліченко А.В., 2025

А.В. Теліченко

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ТА ЇХ РОЛЬ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

A. Telichenko

LEGAL GUARANTEES OF THE RIGHT TO WORK AND THEIR ROLE IN ACHIEVING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN MARTIAL ARTS CONDITIONS

Анотація. Військова агресія та запровадження воєнного стану в Україні спричинили значні виклики, зокрема щодо забезпечення права на працю та реалізації Цілей сталого розвитку. В умовах кризи і нестабільності потреба у створенні правових механізмів, що гарантують збереження трудових прав, стає надзвичайно актуальною. Досліджуючи юридичні гарантії права на працю автор звертає увагу на їх комплексний характер, що сприяє балансуванню інтересів працівників і роботодавців, збереженню трудового потенціалу та стабілізації соціально-економічної ситуації.

Збільшення нестабільності на ринку праці вимагає адаптації законодавства до умов війни. В статті приділяється увага аналізу нормативно-правових актів, що регулюють трудові правовідносини у період воєнного стану, включаючи Закони України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Ці закони забезпечують певну гнучкість у трудових відносинах, вводячи тимчасові зміни у порядок регулювання робочого часу, оплати праці, можливість призупинення дії трудового договору, а також зміни в механізмах соціального захисту працівників, зокрема через підвищення рівня державної підтримки та соціальних виплат.

У контексті реалізації Цілей сталого розвитку важливим аспектом є забезпечення гідної праці та соціальної стійкості, що дозволяє зберегти робочі місця навіть у часи економічних труднощів. Розгляд соціальної стійкості в умовах воєнного стану дозволяє оцінити, як правові гарантії сприяють підтримці економічного зростання через стимулювання зайнятості, розширення державних і приватних ініціатив у сфері трудових відносин, посилення соціального діалогу та адаптації правових механізмів до нових реалій.

Автор обґрунтовує необхідність удосконалення трудового законодавства для зміцнення системи захисту працівників і адаптації до умов воєнного стану. Це включає в

себе розширення можливостей для гнучкої організації праці та підтримки уразливих груп, зокрема через розвиток системи державних гарантій.

Результати дослідження спрямовані на вдосконалення законодавчого забезпечення трудових правовідносин в Україні відповідно до міжнародних стандартів та принципів сталого розвитку, що дозволяє створити більш адаптивну і стійку систему в умовах кризи.

Ключові слова: євроінтеграція, гідна праця, воєнний стан, право на працю, гарантії, працівник, роботодавець, трудові права, трудовий договір, трудові відносини, сторони трудового договору, соціальна функція трудового права.

Abstract. Military aggression and the introduction of martial law in Ukraine have caused significant challenges, in particular in terms of ensuring the right to work and implementing the Sustainable Development Goals. In conditions of crisis and instability, the need to create legal mechanisms that guarantee the preservation of labor rights becomes extremely urgent. Investigating the legal guarantees of the right to work, the author draws attention to their complex nature, which contributes to balancing the interests of employees and employers, preserving labor potential and stabilizing the socio-economic situation.

Increased instability in the labor market requires adapting legislation to the conditions of war. The article focuses on the analysis of regulatory legal acts that regulate labor relations during martial law, including the Laws of Ukraine “On the Organization of Labor Relations in Conditions of Martial Law” and “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Optimization of Labor Relations”. These laws provide some flexibility in labor relations by introducing temporary changes in the regulation of working hours, wages, the possibility of suspending the employment contract, as well as changes in the mechanisms of social protection of workers, in particular through increasing the level of state support and social benefits.

In the context of the implementation of the Sustainable Development Goals, an important aspect is ensuring decent work and social stability, which allows preserving jobs even in times of economic difficulties. Consideration of social stability in martial law allows us to assess how legal guarantees contribute to supporting economic growth by stimulating employment, expanding public and private initiatives in the field of labor relations, strengthening social dialogue and adapting legal mechanisms to new realities.

The author justifies the need to improve labor legislation to strengthen the system of worker protection and adapt to martial law conditions. This includes expanding opportunities for flexible work organization and support for vulnerable groups, in particular through the development of a system of state guarantees.

The results of the study are aimed at improving the legislative support for labor relations in Ukraine in accordance with international standards and principles of sustainable development, which allows creating a more adaptive and stable system in times of crisis.

Key words: European integration, decent work, martial law, right to work, guarantees, employee, employer, labor rights, employment contract, labor relations, parties to an employment contract, social function of labor law.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, що супроводжуються значними соціально-економічними і правовими викликами, виникає необхідність переосмислення механізмів захисту трудових прав громадян. Трудові правовідносини, які є основою соціальної стабільності та економічної стійкості

держави, зазнають істотних змін, що вимагає удосконалення юридичних гарантій. В умовах кризових явищ важливо зберегти баланс інтересів працівників і роботодавців, забезпечити збереження трудового потенціалу та адаптацію механізмів захисту до нових реалій. Одним із ключових аспектів цього процесу є гарантування гідної праці, соціальної справедливості та економічної стабільності, що є складовими Цілей сталого розвитку.

Водночас сучасне трудове законодавство потребує вдосконалення в частині регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану, зокрема щодо механізмів призупинення трудових договорів, змін у робочому часі, умовах оплати праці та соціального забезпечення. Наявні правові норми не завжди забезпечують необхідну гнучкість і ефективність у реалізації трудових прав під час кризових явищ, тому постає необхідність у проведенні додаткових наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Доволі ґрунтовно питання реалізації цілей сталого розвитку у різних аспектах досліджували такі вчені, як А.І. Сабовчик [1], З.М. Бурик [2], Л.Г. Мельник [3], В.П. Непийвода [4] та інші. Проте не зважаючи на наявність значного обсягу досліджень з окресленої тематики, відсутні дослідження юридичних гарантій реалізації права на працю в контексті Цілей сталого розвитку.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття особливостей юридичних гарантій права на працю та дослідження їх ролі у досягненні Цілей сталого розвитку в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Існування людства та забезпечення його сталого розвитку вимагає безперервного пошуку ефективних механізмів регулювання суспільних відносин, спрямованих на розв'язання актуальних глобальних викликів. Зокрема, стрімке зростання чисельності населення зумовлює необхідність створення дієвих правових інструментів для гарантування продовольчої безпеки, що включає забезпечення права людини на достатній життєвий рівень, зокрема доступ до якісних продуктів харчування. Водночас, інтенсивна господарська діяльність та зростаючий техногенний вплив на довкілля спричиняють масштабні екологічні проблеми, зокрема зміни клімату, які вимагають комплексного правового регулювання у сфері охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки.

Крім того, сучасні економічні моделі розподілу матеріальних благ, фінансових ресурсів і природних багатств нерідко породжують дисбаланс у міжнародних відносинах, що може ставати причиною економічної нерівності, соціальних криз і військових конфліктів. Зазначені явища негативно впливають на дотримання принципів міжнародного права, зокрема суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи та мирного вирішення спорів. Таким чином, глобальні виклики сучасності потребують удосконалення правових

механізмів як на національному, так і на міжнародному рівні, що має сприяти забезпеченню сталого розвитку, зміцненню міжнародної безпеки та реалізації фундаментальних прав і свобод людини.

Сталий розвиток розглядається як системний та спрямований процес узгодження соціальних, економічних і екологічних чинників з метою раціонального використання природних ресурсів, їх збереження та поступового відновлення. Такий підхід сприяє створенню передумов для забезпечення високого рівня добробуту населення. Концепція сталого розвитку сформувалася на основі взаємопов'язаності трьох ключових сфер: економічної, соціальної та екологічної. Її сутність полягає у досягненні оптимального балансу між зазначеними складовими та їх реалізації через ефективні управлінські та правові механізми.

Термін «сталий розвиток» був вперше сформульований Гру Харлем Брундланд у 1987 році в звіті «Наше спільне майбутнє», де вона визначила його як такий розвиток, який задовольняє потреби сучасного покоління, не загрожуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це динамічний процес, що передбачає узгодження використання ресурсів, інвестицій, технічного прогресу та інституційних змін з актуальними і майбутніми потребами. Важливо, що сталий розвиток включає не лише кількісне зростання, а й якісне вдосконалення [1, с.417].

Концепція сталого розвитку є предметом активних наукових дискусій, оскільки дослідники висловлюють різні погляди щодо її змісту, термінологічного оформлення та практичного застосування. Зокрема, академік В. Вернадський ще на початку ХХ століття сформулював основи біосферно-ноосферної концепції, що передбачає керований розвиток суспільства на основі інноваційних технологій. Він підкреслював необхідність переходу до ноосферної цивілізації, де економічні, соціальні та екологічні аспекти гармонізуються за рахунок розумного використання ресурсів і наукових досягнень [2, с.15]. Цей підхід знайшов відображення в сучасних наукових дослідженнях, які розглядають технологічний прогрес як ключовий інструмент забезпечення сталого розвитку.

У цьому контексті частина дослідників вважає, що термін «сталий розвиток» не повністю відображає сутність процесів, які він описує. Наприклад, Л. Мельник стверджує, що ідея стійкого розвитку є утопічною, особливо в глобальному масштабі, оскільки розвиток, за своєю природою, передбачає зміни, а не стабільний стан [3, с.412].

Водночас, деякі науковці пропонують альтернативні терміни для позначення концепції сталого розвитку. Зокрема, В. Непийвода відстоює ідею «підтриманого розвитку», акцентуючи увагу на його безперервності, збалансованості та здатності до самовідновлення. О. Вебер, зі свого боку, вказує на

труднощі точного перекладу англійського терміна «sustainable development» та пропонує варіанти, які підкреслюють динамічний характер розвитку, такі як «розвиток, що неперервно самопідтримується» або «збалансований розвиток» [4, с.25].

Найбільш переконливою видається позиція, яка визнає необхідність адаптивного підходу до розвитку. У сфері трудового права, яка безпосередньо пов'язана з економічними та соціальними процесами, важливо забезпечити баланс між стабільністю та інноваціями. З цієї точки зору концепція, що передбачає управління нестабільністю та ризиками, є найбільш актуальною. В умовах воєнного стану, коли трудові відносини потребують швидких змін та гнучкого регулювання, саме підхід цілеспрямованого управління дозволяє поєднати економічні інтереси держави та права працівників. Таким чином, розвиток не може бути абсолютно сталим, але може бути керованим і адаптованим до сучасних викликів, що відповідає потребам сучасного суспільства та правового регулювання.

Суть концепції сталого розвитку полягає у визначенні таких моделей організації людської діяльності, які здатні ефективно збалансовувати три основні компоненти: економічну, соціальну та екологічну складові. При прийнятті рішень на всіх рівнях необхідно враховувати не лише поточні потреби, але й довгострокові наслідки для наступних поколінь. Ось чому важливо орієнтуватися на стратегії, які передбачають перспективу на десятиліття вперед, а не обмежуються короткостроковими інтересами. Довгострокова перспектива є надзвичайно важливою, оскільки вона дозволяє врахувати не лише поточні потреби, але й можливі зміни в умовах розвитку, економічних і соціальних процесах, а також у взаємодії з природним середовищем. Короткострокові рішення можуть мати позитивний ефект в межах певного періоду, однак без урахування довгострокових наслідків вони можуть призвести до виснаження природних ресурсів, погіршення соціальної нерівності або навіть до виникнення нових глобальних криз. Тривала перспектива дозволяє розробити стратегії, які сприяють стабільності й адаптивності в умовах змінюваного середовища, що в свою чергу забезпечує сталий розвиток як для нинішніх, так і для майбутніх поколінь. Збереження природних ресурсів, балансування економічного зростання та соціальної рівності вимагає врахування довгострокових цілей, які не повинні вступати в протиріччя з принципами сталого розвитку.

Поширена думка, що концепція сталого розвитку стосується винятково екологічних аспектів, є хибною. Вона набагато ширша за просто турботу про навколишнє середовище. Справжній сталий розвиток охоплює всі ключові сфери суспільного життя: економічну, соціальну та екологічну. Таким чином, екологія є лише однією з трьох складових, які повинні функціонувати у взаємодії, щоб забезпечити сталий прогрес. Врахування лише екологічного аспекту

без урахування економічних і соціальних чинників може призвести до дисбалансу, що негативно позначиться на розвитку суспільства.

Особливу увагу в концепції сталого розвитку приділено людині, як у контексті її сьогодення, так і в плані забезпечення її благополуччя в майбутньому. Це охоплює не лише питання економічного зростання чи ефективного використання природних ресурсів, а й забезпечення прав людини на освіту, охорону здоров'я, гідну працю, а також боротьбу з голодом та бідністю. Всі ці аспекти мають бути узгоджені не лише з актуальними потребами, а й з потребами майбутніх поколінь, щоб забезпечити їм рівні можливості для розвитку, самореалізації та доступу до основних соціальних благ.

На державному рівні Україна офіційно взяла на себе зобов'язання щодо реалізації глобальних цілей сталого розвитку, проголошених у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1, які мають бути досягнуті до 2030 року [5].

Відповідна політична позиція знайшла своє закріплення в національному правовому полі шляхом видання Президентом України спеціального указу, яким визначено необхідність інтеграції цілей сталого розвитку у систему державного управління [6]. «У грудні 2020 року Кабінет Міністрів України вніс зміни до Регламенту, яким відтепер встановлено, що необхідність досягнення Цілей сталого розвитку враховується у процесі формування та реалізації державної політики України. Таким чином на державному рівні Цілі сталого розвитку закріплено у якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів» [7].

Практична реалізація Цілей сталого розвитку тісно пов'язана з ефективністю функціонування інституцій, які забезпечують дотримання основоположних прав і свобод людини, зокрема права на працю. Право на працю, як закріплено у статті 43 Конституції України, є одним із ключових соціально-економічних прав, що гарантує кожному можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку погоджується [8].

У контексті Цілей сталого розвитку право на працю набуває особливої значущості як передумова забезпечення гідного рівня життя, подолання бідності та економічного зростання. Зокрема, Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання» передбачає забезпечення повної та продуктивної зайнятості, рівної оплати за працю рівної цінності, знищення примусової та дитячої праці, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема конвенціям МОП.

Досягнення цих завдань вимагає реалізації ефективних державних політик у сфері зайнятості, соціального діалогу та гарантування трудових прав. Важливу роль відіграє імплементація принципів недискримінації, рівності можливостей та правового захисту працівників, що відповідає європейським стандартам у сфері трудового права.

З огляду на це, питання реалізації права на працю в контексті сталого розвитку стає об'єктом дослідження науковців, які досліджують правові механізми досягнення соціальної справедливості, підвищення рівня зайнятості та створення умов для гідної праці. Відповідні дослідження сприяють вдосконаленню національного законодавства та правозастосовної практики, що є необхідною передумовою виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо сталого розвитку.

Військова агресія проти України суттєво вплинула на реалізацію Цілей сталого розвитку, поставивши перед державою нові виклики у забезпеченні економічної стабільності, соціального захисту та збереження трудових прав громадян. Зокрема, Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання», яка передбачає створення продуктивної зайнятості, забезпечення справедливої оплати праці та дотримання трудових прав, зазнала значних перешкод внаслідок руйнування підприємств, масового переміщення населення, зростання рівня безробіття та загрози втрати соціальних гарантій. В умовах воєнного стану питання правового регулювання трудових відносин набули критичного значення, оскільки мають безпосередній вплив на економічну безпеку держави, соціальну стабільність і захист прав працівників.

З метою оперативного реагування на виклики, спричинені військовими діями, законодавець ухвалив низку нормативно-правових актів, що визначають особливості регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану. Зокрема, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2136-IX та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 1 липня 2022 року № 2352-IX запроваджено гнучкі механізми організації праці, що враховують особливості функціонування підприємств, установ та організацій під час воєнного стану [9; 10]. Відповідними законами регламентуються питання укладення та розірвання трудового договору, встановлення режиму робочого часу та відпочинку, оплати праці, надання відпусток, а також особливості призупинення дії трудового договору.

Юридичні гарантії права на працю в умовах воєнного стану мають комплексний характер, оскільки забезпечують баланс між інтересами працівників і роботодавців, сприяють збереженню трудового потенціалу та стабілізації соціально-економічної ситуації в країні. Зокрема, одним із ключових механізмів захисту працівників є інститут призупинення дії трудового договору, який дозволяє тимчасово зупинити виконання трудових обов'язків без розірвання трудових правовідносин, що сприяє збереженню робочих місць та мінімізує ризики масового безробіття. Крім того, встановлення особливого режиму оплати праці в умовах воєнного стану дозволяє підприємствам адаптуватися до економічних труднощів, водночас зберігаючи основні соціальні

гарантії для працівників. Важливим аспектом правового регулювання є захист прав вразливих категорій населення, зокрема мобілізованих осіб, внутрішньо переміщених осіб, працівників, які залишаються на тимчасово окупованих територіях або в районах бойових дій.

Враховуючи стратегічне значення забезпечення права на працю в контексті сталого розвитку, важливим є подальше вдосконалення трудового законодавства з урахуванням сучасних викликів. Необхідним є впровадження більш дієвих механізмів державної підтримки працівників та роботодавців, посилення гарантій зайнятості, розширення програм перекваліфікації та адаптації робочої сили до нових умов ринку праці. В умовах повоєнного відновлення України першочергового значення набуватиме не лише відновлення економічної діяльності, а й створення умов для забезпечення гідної праці, що відповідатиме міжнародним стандартам та сприятиме досягненню Цілей сталого розвитку.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Запровадження воєнного стану в Україні спричинило кардинальні зміни у сфері трудових правовідносин, що обумовило необхідність оперативного вдосконалення правового регулювання з метою збереження робочих місць, підтримки економічної стабільності та забезпечення соціального захисту працівників. Прийняті нормативно-правові акти забезпечили певну гнучкість у регулюванні трудових правовідносин, зокрема в питаннях робочого часу, оплати праці та призупинення дії трудового договору. Водночас недостатня деталізація окремих аспектів створює ризики звуження обсягу трудових прав, що потребує ретельного правового аналізу та подальшого законодавчого врегулювання.

Юридичні гарантії права на працю в умовах воєнного стану відіграють ключову роль у забезпеченні соціальної стійкості та стабілізації ринку праці. Вони спрямовані на балансування інтересів працівників і роботодавців, захист вразливих категорій населення, підтримку економічної активності та розширення можливостей для працевлаштування.

Реалізація Цілей сталого розвитку, зокрема Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання», значною мірою залежить від якості правового регулювання трудових правовідносин. При цьому забезпечення гідної праці має стати пріоритетним напрямом державної політики, що відповідатиме європейським стандартам у сфері трудового права.

З урахуванням євроінтеграційного курсу України та міжнародних зобов'язань важливим є подальше удосконалення національного трудового законодавства відповідно до сучасних викликів. Зокрема, необхідно розробити комплексні правові механізми, які забезпечать посилення юридичних гарантій трудових прав. Це дозволить не лише захистити трудові права громадян в

умовах кризових явищ, але й сприятиме сталому економічному розвитку та післявоєнному відновленню країни.

Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз ефективності правових механізмів регулювання трудових правовідносин в умовах воєнного стану та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення. Комплексний підхід до реформування трудового законодавства сприятиме підвищенню рівня соціальної справедливості та відповідності національного ринку праці сучасним міжнародним стандартам.

Література

1. Сабовчик А.І., Попович А.М. Визначення поняття та цілі сталого розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 86: част. 5. С.415-422.
2. Бурик З.М. Державне регулювання сталого розвитку України: теорія та практика: монографія. Львів: Вид-во Простір М, 2017. 384 с.
3. Мельник Л.Г. Поняття про сталий розвиток. Основи стійкого розвитку. Суми: Університетська книга, 2007. С. 411-442.
4. Непийвода В. П. Проблема відтворення англomовних термінів “sustainable development” та “sustainability” в українській правничій мові. Екологічний вісник. 2008. № 3. С. 24–26;
5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf.
6. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2023 року. Указ Президента України від 30.09.2019 р. №722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
7. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.
8. Конституція України. Закон України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин. Закон України від 1 липня 2022 року № 2352-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
11. Боковицка Ю.В. Питання реалізації Цілей сталого розвитку в умовах сучасності. URL: [22951-Article-Text-43582-1-10-20231227 \(1\).pdf](https://www.researchgate.net/publication/358211023/figure/fig/1/figure-pdf/22951-Article-Text-43582-1-10-20231227-1.pdf).
12. Коваленко В.В. Нормативно-правове забезпечення трудових прав у відповідності до сталого розвитку України. URL: <https://www.bing.com/ck/a?!&&p=748356a9c6382b7c149df301b361a80f7a9c7ddd9eb5a206d32aa720275dd07eJmItdHM9MTc0MDc4NzIwMA&pntn=3&ver=2&hsh=4&fclid=1b8d36eb-f247-679d-2865-270ef3876644&psq=%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be+%d0%bd%d0%b0+%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%8e+%d0%b2+%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%82%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%d1%96+%d1%86%d1%96%d0%bb%d0%b5%d0%b9+%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%be%d0%b3%d0%be+%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d1%82%d0%ba%d1%83&u=a1aHR0cDovL3d3dy5sc2VqLm9yZy51YS8yXzIwMjQvMTY0LnBkZg&ntb=1>